

Elvonulás előtt

Sebeők Jánossal a közeli jövőre vonatkozó tervei ürügyén beszélgettünk a Szintézis nyitott hétvége egyik szünetében: a 2002/2003-as évadra átmenetileg eltűnik majd a szabadegyetem (és a világ) szemei előtt, hogy alkotói magányában egy újabb – kiadói felkérésre születő – könyvnek adjon életet.

– Kedves János, kifejténéd-e nekünk bővebben ezt a jelenlegi helyzetet?

– Akik ismernek, tudják, hogy a Szintézisen belül nem az ezoterikus, inkább a természettudományos vonulathoz tartozom, és ebből kifolyólag nem hiszek a sorsban, se a karmában, mindazonáltal a sors és karma bizonyos jeleit rendre észlelem az életemben – és némi akauzalitást: némi okságon kívüliséget is. Nyáron – teológiai nyelvvel élve – különös indítást éreztem arra, hogy ne adjak elő majd ősszel a Szintézis Szabadegyetemen. Akkor még az *Enciklopédia* miatt: úgy éreztem, vissza kell térnem ahhoz az *Enciklopédiához*, amire már mintegy fél évtizeddel ezelőtt fölesküdtem, és akkoriban vissza is vonultam minden közéleti tevékenységtől. De aztán e magamra mért önkéntes remeteség valamiképpen fölfeslett. Igaz, nem ért utol az a nagyon sűrű közéleti tevékenység, amiben a ‘90-es évek fordulóján volt részem, ugyanakkor nem volt hosszán megtartható az a befelé fordult állapot sem, ami az “enciklopédikus korszak” – ha nevezhetem így – kezdetét jellemezte. Kialakult egyfajta köztes lét, ami ha innét nézzük, akkor magánynak volt nevezhető, ha onnét nézzük, akkor pedig közéleti aktivitásnak. S e tevékenységbe harmonikusan illeszkedett a szabadegyetemi jelenlét. Azzal indítottam, hogy nem hiszek a karmikus erőben, de olykor tapasztalom őket. Miért? Mert akkor, nyáron még nem tudtam, hogy ez valójában egy mélyebb átalakulás előjele; s hogy mi előtt is kell megtisztítanom a belső teret és időt. Úgy sejtettem, az *Enciklopédia* lesz az; azóta viszont egy kiadó részéről fölkértek, hogy írjak meg egy könyvet. Nem gondoltam, hogy a *Hisztériumjáték* és az *Enciklopédia* közé még következhet egy könyv. Ez nekem is meglepetés volt, hisz utolsó publikált könyvem, a *Hisztériumjáték* 1993-ban jelent meg. Azóta sokhelyütt írtam: esszéket, publicisztikákat, a Magyar Nemzetben önálló rovatom van; tehát a szellemi jelenlétem nem szűnt meg, de új könyvet nem terveztem az *Enciklopédiáig*. Jókor jött mégis ez a fölkérés: rá kellett döbbernem, hogy még nem vagyok kész – belülről nem értem meg a feladatra. Hogy a 2000-es időpontról lekéstem, már egy figyelmeztető jel volt, amit akkor még nem értettem meg. Most már értem. Ahhoz, hogy eljussak majd az *Enciklopédiához*, hogy beteljesülhessen az a munka, amire végső soron születtem, előbb summázni kell azt az állapotot, ahol most tartok; s ennek az állapotnak a summázata lesz a könyv. Másrészt summáznom kell mindazt, ami eddig történt, hisz sok kiadatlan, félkész munka rejlik az íróasztalomban. A következő egy évben kívánom összefoglalni, ami eddigi negyvennégy esztendő életemben megtörtént. Ezután térek majd vissza egy érettebb és letisztultabb szinten az *Enciklopédiához*. És emiatt nem leszek jelen a 2002/2003-as esztendőben a Szintézis Szabadegyetem előadói mikrofonja mögött. Ez legkevésbé jelenti, hogy kiléptem ebből a világból, ami számomra olyannyira inspiratív és kedves, és semmiképp sem jelent végső távozást. Mivel az ígéretekkel hadilábon állok, így jóslatot nem adok rá, hogy mikor térek vissza. Azt azonban mindenképp mondhatom, ha e könyvek megjelentek, újabb szellemi asztaltáncoltatás erejéig szívesen állok majd az akkori hallgatók, mondhatni a törzsgárda: a Szintézis Egyetem szellemi hatókörén belül állandónak megmaradt közösség elé.

– Magáról a műről lehet tudni valamit? Vagy ez inkább maradjon homályban?

– Alkotáslélektani szempontból zavarna, ha idő előtt akár a témát is elárulnám. Ami meglepő, hogy e könyv ugyan felkérésre születik, de a téma kimondva-kimondatlanul hosszú ideje foglalkoztat engem. Nyilván olyan könyv megírását semmiképp sem vállalnám el, ami bármily értelemben is ellentmond az értékrendemnek vagy az érdeklődési körömnek. Így tehát, bizonyos értelemben, egy külső akarat ráérezett bennem egy olyan, kimondatlanul már meglévő stációra, ami megírásért kiált. Akik eddigi munkásságomat ismerik, azoknak bizonyos benyomása lehet róla, hogy e könyv milyen stílusú lesz, meddig terjed a horizontja. Nyilván nem egy szűklátókörű és szobábazárt munka lesz, hanem az összefüggések mélyére tekintő, s egyben korszerű: nem csupán az örök problémákat, hanem a 21. század felvetette kérdéseket is behatóan taglaló munka.

– Ezek szerint erre a műre te már régóta készülsz...

– Meg is szakítanálak itt, ez régóta készül bennem. Én erre a műre nem készültem, hiszen az *Enciklopédiára* készültem; észrevétlenül és öntudatlanul érlelődött bennem. S most ezt kell megírnom, miután az *Enciklopédia* jelenleg még nem tart itt. Ortutay Gyula fia, buddhista előadó, írta: 50 éves kora után kezd el az ember tanulni, és 75 esztendőskora után kezdhet tanítani. Hogy így van-e, azt nem tudom, de egy biztos: ez a mű az, ami most a születésre vár – amit a sors akar. Így tehát ennek kell elébe mennem, ám hiszem, hogy eljön az az idő is, amikor a sors majd az *Enciklopédiát* óhajtja, és az készülhet el.

– Mint említetted, nem hiszel a sorsban, és mégis ez a sors így rádtalált. Miképpen dolgozod fel magadban ezt az ellentmondást?

– Talán Bohr egyik anekdotáját idézhetném. Bohr szobájában, illetve a kertkapu fölött ott volt kiszögezve egy patkó. Mint tudjuk, ő nagy természettudós volt, és inkább a pozitivisták, mint az idealisták közül való. Egy vendég megkérdezte: csak nem hódolsz ilyen babonáknak, nem hiszed azt, hogy ez szerencsét hoz... Bohr erre azt felelte, ugyan mit képzelsz, nem hiszem, de azt mondják, akkor is hat, ha az ember nem hisz benne...

– Mennyire szabnál magadnak határidőt, amire be kell fejezned a könyvet?

– A kiadó szabott egy határidőt. Valószínűleg az ünnepi könyvhétre jelenik meg, így pár hónap alatt kellene megírnom. Mindenesetre olyan szerződést köttem, ami megengedi ennek a határidőnek az átlépését is, ezért ha addig nem készülne el, akkor 2003 Karácsonya a következő időpont; mindig hagyok azért magamnak egy kiskaput.

– Olyan ember vagy, akit rá kell kényszeríteni a munkára?

– A határidők idegenek tőlem. Éppoly fontosnak érzem, hogy az ember szemlélődjék, sétáljon vagy peripatetikus szerzetesi időben éljen, mint hogy aktívan dolgozzék, mert egyes érési folyamatok csak a külvilágtól elvett időben történhetnek meg. Ilyen értelemben olykor ahhoz, hogy dolgozzam, jó, ha van egy rabszolgahajcsár, aki a remetei létmódból a klasszikus írói létmód felé taszít, odalökve az írógép elé, s azt mondja: márpedig tessék megtenni; ne érleld, ne gondold túl, ne kísértsd a végtelenségig, hanem – csináld meg.

– Ez a veszély is fenyegeti egy író? Hogy túlgondol valamit?

– Igen. Madách szállóigéjét tudnám idézni, hogy a tett halála az okoskodás. Az okosság halála pedig olykor a bölcsesség. Ahhoz, hogy valami működőképes legyen, és elkészüljön, bizonyos értelemben mindig meg kell szakítani valahol. Van az alkotásnak egy szerves szintje, mikor az készül el, ami úgymond kész; viszont létezik mindig egyfajta agresszív szintje is, amikor egy sorsközösséget az ember megszakít. A születés is ilyen. Egy test az anya és a gyermek addig, míg be nem következik a szülés; s akkor ez az egység megszakad. Mindig föl lehet tenni a pillanattal kapcsolatos kérdést. A tibeti halottaskönyv igen pontosan leírja, milyen a halálközeli élmény, a módosult tudatállapot. Arra viszont a tibeti halottaskönyv sem ad választ, miért egy adott pillanatban halunk meg; miért nem előbb vagy később. Fontos kiemelni: az események pillanatáról van szó. Ha valaki rákbeteg, öreg, leépült a szervezete, akkor előre jelezhető a halál. Ám hogy a prognosztizált időn belül miért épp akkor következik be, senki sem tudja. Mert a legbetegebb emberben is még elvileg egy szívdobbanásnyi idő benne lakik. Ugyanígy egy órával akár később is bekövetkezhetne egy gyermek világraszülése. Tehát a pillanat változatlanul a legnagyobb rejtély. Hasonlót állíthatok a művek elkészültéről is. Előbb-utóbb jó esetben egy alkotás befejeződik; az viszont, hogy meddig érleli az ember magában, sokmindenen múlik. Ennek az idejét bizony befolyásolják különböző tényezők. Például hogy van egy külső elvárás, ami buzdít: tárd a nyilvánosság elé – add elő.

– Mikor efféle konkrét cél lebeg előtted, mennyire érzed fontosnak, hogy teljes lényeddel erre koncentrálj, hogy megszakítás nélkül, egyhuzamban készüljön el a mű?

– Ez nagyon fontos számomra. Visszakanyarodtunk tulajdonképpen a beszélgetés elejére. Megpróbálok jelenleg minden olyan mellőzhető motívumot kiszűrni az életemből, ami ezt a munkát zavarhatja.

– Ez kényszerűséget jelent inkább, vagy élvezetet, örömet a számodra?

– Inkább örömet, ugyanis az a harmónia, amiről már szintén beszélgettünk, megvan. Egy hétig le voltam sújtva, amikor ez a fölkérés jött. Azt hittem, valamilyen külső erő el akar téríteni engem a valódi utamról. Úgy éreztem, ezáltal további csábításnak vagyok kitéve, sőt, folytonosan érnek a csábítások azóta is... Csábítás alatt értendő, hogy elmenjek például a Claudia-show-ba, és kétmillió ember előtt beszéljek erről-arról-amarról... “Az világi hívságok” – ha mondhatom így. Jóllehet e mediális korban fontosnak tartom azt, hogy akár ilyen, a felsőbb értelmiség által elítélt csatornákon keresztül is eljussak az emberekhez, ez nem változtat azon, hogy az ilyen jellegű hívások azok a csábítások, amik nem kifejezetten alkalmasak rá, hogy az embert belső pályán tartsák. Ugyanígy léteznek szakmai csábítások is – szintén időbe kerülnek. S úgy hittem, ez a könyv is egy eme szakmai csábítások közül. Le voltam sújtva; elvégre egy írótnál jobb végül is nem érhet. Így aztán a szakmai önbecsülés és a szellemi elkötelezettség súlyos konfliktusba került egymással. Akkor változott meg a helyzet, amikor hirtelen bejelentkezett hozzám az az erőforrás, amiből ezt a felkérésre születendő könyvet majd meg tudom írni. Rádöbbsentem, hogy súlyos és nyomasztó mondandók vannak bennem elkönnyelve, amiket más műfajokon keresztül szerettem volna átadni. S abban a pillanatban, mihelyt ez az erőforrás, ez a látenszen már meglévő szellemi vésztartalék – ha mondhatom azt: észtartalék – feltűnt, megvilágosodtam, és rá kellett jönnöm: épp fordított a helyzet. Ez egy meander: látszólag távolodom az *Enciklopédiától*, hiszen nem azt fogom írni; de ha valaki tudatára jő a saját érettségi fokának, ha képes szembenézni azzal, épp hol tart, akkor szerintem mindenképpen előbbre jutott.

– **A tudatos célok tehát nem mindig tükrözik a belső érés öntudatlan folyamatát, s most ráébredtél erre, a kiadó fölkérésén keresztül, ami váratlanul tudatosította benned a saját belső állapotodat...**

– Így van. Egyébként a zenetörténet legnagyobb művei megrendelésre születtek, mindössze az ilyen művek misztikájáról, ihletettségeről kevesebb szó esik. Más szóval arról, hogy egy jó pillanatban érkezett fölkérés milyen pszichés és metafizikai hatású, kevesebbet értekeztek. Egy kivétel esetleg akad: amikor Mozarttól azt a bizonyos rekviemet rendelte egy álarcos ember. Mozartnak az az illető kifizetett egy adott összeget, tán Salieri volt, tán valaki más... Egy tény: ha Mozarttól azt a rekviemet nem rendelik meg, akkor ő lehet, hogy nem ír; akkor szegényebbek vagyunk egy Mozart-rekviemmel, lehet, hogy más munkába fog. S mégis milyen elképesztő karmikus vagy metafizikai konzonzancia ez, hogy egy haldokló embertől rendelnek egy rekviemet, megírja – és nem sokkal éli túl. Azért remélem, az én esetemben nem egy ilyen jellegű elhívásról van szó... De e példa utal rá, hogy nemcsak az öntörvényű alkotás létezik, hanem annak menetébe külső elvárások is beleszólhatnak. A kettő között persze súlyozni kell; nyilván ha az a rekviem Mozartban nem lett volna ott már félkészben, úgy hiába rendelik meg tőle. Itt mindig egy felsőbb szintű párbeszéd zajlik: azt folytatja az ember saját magával, övele a világ, s egymással a féligazság, a hazugság és a teljesség. Személyesült és személytelen résztvevői vannak ennek a hatalmas kommunikációnak, amit szerintem mindnyájan a megértés reményében folytatunk.

– **Többször előadtál a Szintézisen, ezt mennyire érzed tanítói munkának, és van-e különbség, s ha van, akkor micsoda, a tanító és az író feladata közt?**

– Nem érzem magam e pillanatban tanítónak. Ha eljutottam majd ahhoz a tudáshoz, ami bennem van, akkor meglehet, tanárnak és mesternek fogom érezni magam. Álszerénységi okokból nem kívánom e lehetőséget kizárni, de mindenképpen úgy érzem, most ez nem az a pillanat, hogy egy ilyen szerepkörrel azonosulni tudnék. Még akkor sem, ha az eszközeim olykor sámánisztikusak, prófétikusak, hogyha kitartó munkával a művek mellett egy személyiséget is építek, amelyik a művek átadására képes lesz. Egy tény: a szépíró munkája nekem mindig túl szűk volt. Ez afféle magasnyakú, szoros pulóver számomra, amiből sokkalta szívesebben bújom át a gondolkodó zakójába. Nem is a tanítóságról és írósról van szó, hanem hogy a szépirodalmi műfajok nem igazán alkalmasak mélyebb és komplexebb mondandók fölvételére. Egyszerűen egy regény nem engedi azt, hogy ott tételes módon kifejtésre kerüljön egy gondolat. Ha a hős filozofálni kezd, előad egy rendszert, a regény óhatatlanul unalmassá válik – irodalmi műként megsemmisül. Sok olyan író van, aki öröklődik a filozófiai és az irodalmi indíttatás közt. Arthur Koestler és Határ Győző – akiket én igen nagyra tartok, és velem rokon lelkek – írásai például inkább filozófiai, semmint irodalmi munkák, melyek varázslatos stílusuk és mérhetetlenül szabad elgondoltságuk által mégis túllépnek a német vasaltságú filozófia és a szűk természettudomány határain. Tehát a kérdésre válaszolva azt mondom inkább: író vagyok és gondolkodó, s megpróbálom e két tevékenység: a szépirodalom és a töprengés műfaji összeegyeztethetőségét megtalálni; azokat a műfajokat keresni, ahol ez a két diszciplína egy műfajon belül meg tud férni egymás mellett.

Sok sikert kívánunk hozzá, köszönjük szépen!

Fekete Zsuzsanna, Olessák Róbert (2002)

(Megjelent: a Szintézis Újság 4. számában.)

(A cikk a világhálón: <http://istennyila.hu/hun/text/0003/0009.htm>)